

Βασίλης Μηνακάκης
*Αναθεώρηση του Μάαστριχτ:
Γιατί, πώς και σε ποια κατεύθυνση;*

Η αναθεώρηση της Συνθήκης του Μάαστριχτ για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία θα πραγματοποιηθεί το 1996 με τη σύγκληση Διακυβερνητικής Διάσκεψης, έχει αρχίσει πλέον να απασχολεί έντονα την ευρωπαϊκή και ελληνική κοινή γνώμη – τόσο τους

κρατούντες της πολιτικής και του χρήματος, όσο και την κοινωνική πλειοψηφία των εργαζομένων και των νέων.

Η αναθεώρηση της Συνθήκης του Μάαστριχτ αποτελούσε δέσμευση της ίδιας της Συνθήκης. Συγκεκριμένα, το άρθρο Ν του τίτλου VII (τελικές διατάξεις) αναφέ-

ρει: «Το 1996 θα συγκληθεί διάσκεψη των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών-μελών για να εξετάσουν, σύμφωνα με τους στόχους των άρθρων Α και Β των κοινών διατάξεων, τις διατάξεις της παρούσας συνθήκης για τις οποίες προβλέπεται αναθεώρηση».

Εκ πρώτης όψεως λοιπόν φαίνεται ότι η αναθεώρηση της Συνθήκης του Μάαστριχτ γίνεται για να υλοποιηθεί αυτή η δέσμευση. Ωστόσο, τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά. Οι εξελίξεις που μεσολάβησαν από την επικύρωση της Συνθήκης φέρνουν στο προσκήνιο πολύ περισσότερους και πολύ πιο σημαντικούς λόγους που «απαιτούν» την αναθεώρηση-επαναδιαπραγμάτευση της.

Έτσι, ο πρώτος παράγοντας που πιέζει για την αναθεώρηση είναι η ανάγκη να εκφραστούν, να «εμπειδωθούν» και στα άλλα επίπεδα (πολιτική, άμυνα, ασφάλεια, θεσμοί, εξωτερική πολιτική κ.λπ.) τα βήματα ενοποίησης και «ολοκλήρωσης» που έχουν πραγματοποιηθεί στην οικονομία τα προηγούμενα χρόνια. Πρόκειται για βήματα που έχουν στον πυρήνα τους την πανευρωπαϊκή διαπλοκή και την ηγεμονική παρουσία των πολυεθνικών-πολυκλαδικών μονοπωλίων, την ελεύθερη διακίνηση εμπορευμάτων, κεφαλαίων, υπηρεσιών και προσώπων, τη μεγάλη άνοδο του ενδοκοινοτικού εμπορίου, τη βαθύτερη και στενότερη αλληλοσύνδεση και αλληλοδιαπλοκή των οικονομικών, παραγωγικών, νομισματικών κ.λπ. διαδικασιών ανάμεσα στις χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα διευρωπαϊκά δίκτυα υποδομών, την Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ), την Οικονομική-Νομισματική Ενοποίηση (ΟΝΕ), τα Προγράμματα Σύγκλισης, τη Λευκή Βίβλο κ.λπ.¹ Όλα αυτά τα βήματα απαιτούν το πολιτικο-θεσμικό τους αντίστοιχο.

Είναι χαρακτηριστικές οι διαπιστώσεις του Φρανκ Ντέτε για «μια ασυμμετρία μεταξύ οικονομικής (μέσω της αγο-

ράς) και πολιτικής-θεσμικής ενοποίησης». Ο ίδιος συνεχίζει: «Οι επιτυχίες στον τομέα της πολιτικής της ενοποίησης της δεκαετίας του '80 οφείλονται κυρίως στην ενοποίηση της αγοράς-εστιάζοντας στο πρόγραμμα της κοινής αγοράς. Η πολιτική ενοποίηση, αντίθετα, έμεινε πίσω». Και καταλήγει: «Η ανάγκη λήψης αποφάσεων στο πολιτικό σύστημα της κοινότητας θα "καταστήσει ζήτημα-κλειδί της δεκαετίας του '90... το ερώτημα για τον κατάλληλο μηχανισμό της ηγεσίας και την κατάλληλη πολιτική φιλοσοφία της ηγεσίας"... Η ευκαιρία να αναδιοργανωθεί όλη η Ευρώπη από το δυτικό κέντρο της σε ένα παγκόσμιο οικονομικό και πολιτικό μέτωπο εξουσίας... μπορεί, επομένως, να αξιοποιηθεί μόνο αν ο ενθουσιασμός που κέρδισε η πολιτική της ενοποίησης το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του '80, μεταφερθεί με την ολοκλήρωση της Κοινής Αγοράς στο πολιτικό σύστημα της Κοινότητας»².

Ο δεύτερος παράγοντας που πιέζει για την αναθεώρηση της Συνθήκης του Μάαστριχτ -και πιο συγκεκριμένα για την επαναδιαπραγμάτευση του συσχετισμού δύναμης που αυτή αποτύπωσε ανάμεσα στις ευρωπαϊκές ολιγαρχίες, καθώς και ανάμεσα σ' αυτές και τα άλλα μπερλιουζιστικά κέντρα (ΗΠΑ, Ιαπωνία)- είναι οι αλλαγές στο διεθνές στρατηγικό, στρατιωτικό και γεωπολιτικό περιβάλλον και οι αναδιατάξεις στους συσχετισμούς δύναμης που μεσολάβησαν. Μιλάμε εδώ για τη μεταμόρφωση της ΕΣΣΔ και των άλλων χωρών του λεγόμενου «υπαρκτού σοσιαλισμού» από ιδιόμορφα εκμεταλλευτικά καθεστώτα σε «καθαρόαιμες» καπιταλιστικές κοινωνίες της «ελεύθερης αγοράς», για τις εξελίξεις στην πρώην Γιουγκοσλαβία, για τις αλλαγές που επέφερε η γερμανική ενοποίηση, για την προσπάθεια της Γαλλίας να ισχυροποιήσει το ρόλο της, όχι μόνο ως ένας από τους δύο εταίρους του «γαλλογερμανικού άξονα» (π.χ. πυρηνικές δοκιμές), για την εφαρμογή από 1-1-95 της ΓΚΑΤΤ, για τους οξύ-

τατους εμπορικούς «πολέμους» και ανταγωνισμούς στα πεδία της πληροφορικής, των τηλεπικοινωνιών, των οπτικοακουστικών μέσων κ.λπ. Αναφερόμαστε επίσης στη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (σ' αυτή που έγινε και ακόμη περισσότερο σ' αυτή που θα γίνει) με αρκετές χώρες «γερμανικής επιρροής». Γι' αυτή την εξέλιξη σημειώνει χαρακτηριστικά ο Π.Κ. Ιωακείμης: «... το θεσμικό σύστημα που έχει δημιουργηθεί με τη Συνθήκη της Ρώμης / Ενιαία Πράξη / Συνθήκη Maastricht χρειάζεται ουσιαστικές τροποποιήσεις και επανασχεδιασμό για να ανταποκριθεί σε μια Ευρωπαϊκή Ένωση 25 ή 30 κρατών-μελών... το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο που πραγματοποιήθηκε το Δεκέμβριο 1994 στο Έσεν της Γερμανίας έκρινε ότι η αναθεώρηση της Συνθήκης του Maastricht θα πρέπει να προηγηθεί της διεύρυνσης με τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης»³.

Μια τρίτη παράμετρος είναι η τρομακτική όξυνση των κοινωνικών προβλημάτων, η ανεργία, η φτώχεια, ο κοινωνικός αποκλεισμός και η περιθωριοποίηση εκατομμυρίων ανθρώπων, η γενικευμένη ανασφάλεια κ.λπ.⁴ Η αξία αυτής της παραμέτρου μεγιστοποιείται, καθώς όλες οι μέχρι τώρα δοκιμασμένες «συνταγές» –τόσο οι ακραιφνώς νεοσυντηρητικές όσο και οι «κοινωνικά ευαίσθητες» σοσιαλδημοκρατίες– απέτυχαν να προσφέρουν κάποιες λύσεις. Ακόμα και η βελτίωση των οικονομικών δεικτών της Ε.Ε. που επιτεύχθηκε τους τελευταίους μήνες δεν μπόρεσε να δώσει «ανάσες εκτόνωσης». Για τη σημασία αυτής της παραμέτρου είναι ενδεικτικό και το εξής – έστω και εκ του αντιθέτου: μερικές από τις πιο αντιλαϊκές και υπερεκμεταλλευτικές ρυθμίσεις (π.χ. Λευκή Βίβλος) προωθούνται με «προμετωπίδα» και ψευδελίγραφο αιτιολογία την «αντιμετώπιση της ανεργίας» και την «καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού»⁵.

Τέλος, δε θα πρέπει να υποτιμηθεί η σημασία της πίεσης που ασκεί η εκτετα-

μένη, πολύμορφη και ποικίλου πολιτικού βάθους αμφισβήτηση των διαδικασιών, του περιεχομένου και της ουσίας της ευρωπαϊκής «ολοκλήρωσης», η οποία εκδηλώθηκε σε μια σειρά χώρες με αφορμή τα δημοψηφίσματα (Δανία, Γαλλία, Αυστρία, Νορβηγία, Ελβετία), είτε σε κινητοποιήσεις εργαζομένων, αγροτών και νέων. Σ' αυτή την αμφισβήτηση αναφέρεται και ο Π.Κ. Ιωακείμης, χαρακτηρίζοντας τις «τιέσεις της ευρωπαϊκής κοινωνίας» –έτσι την ονομάζει πιο διπλωματικά– ως έναν από τους παράγοντες που ωθούν στην αναθεώρηση του Μάαστριχτ. Εκτός από τα δημοψηφίσματα, υπογραμμίζει επίσης ότι «και στα υπόλοιπα κράτη-μέλη στα οποία δεν υπήρξαν ιδιαίτερα προβλήματα στην επικύρωση, έρευνες της κοινής γνώμης δείχνουν σχετικά χαμηλά ποσοστά υποστήριξης της Συνθήκης από πλευράς εκλογικού σώματος», και ακόμα ότι «η Συνθήκη και ιδιαίτερα τα κριτήρια σύγκλισης που θεσπίζει για την επίτευξη του τελικού σταδίου της οικονομικής και νομισματικής ένωσης (ΟΝΕ) έχουν ερμηνευθεί ως συντελεστές οι οποίοι συμβάλλουν στην άσκηση περιοριστικής πολιτικής»⁶.

Οι παράγοντες αυτοί βρίσκονται λοιπόν πίσω από τη συζητούμενη αναθεώρηση της Συνθήκης του Μάαστριχτ.

Ποιά όμως θα είναι η έκταση και το βάθος των αλλαγών που θα επιφέρει η Διακυβερνητική στην πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης; Και ποια ακριβώς θα είναι τα θέματα που θα συζητηθούν σ' αυτή; Τα πράγματα εδώ δεν είναι ακόμα αρκετά σαφή, παρά τις αλληπάληλες προτάσεις και τις συνεδριάσεις της «Ομάδας Προβληματισμού»⁷. Στον πυρήνα αυτής της ασάφειας καθώς και των αντιπαράθεσεων ανάμεσα στους οπαδούς της «εμβάθυνσης ή της διεύρυνσης», της «εκτεταμένης ή περιορισμένης αναθεώρησης», της «πραγματικής σύγκλισης ή της Ευρώπης δυο ταχυτήτων και ομόκεντρων κύκλων», της «ο-

μοσπονδοποίησης ή της χαλαρής ενοποίησης», της «κοινωνικής συμπλήρωσης του Μάαστριχτ ή της αχαλίνωτης λειτουργίας των νόμων της αγοράς» κ.ο.κ., βρίσκονται στην ουσία οι σκληρές ενδοκαπιταλιστικές διαμάχες των πολυεθνικών μονοπωλίων και των εθνικών κρατών ή ολιγαρχιών, καθώς και η πρωτοφανής οξύτητα της αντίθεσης ανάμεσα στις δυνάμεις και τους μηχανισμούς του κεφαλαίου και στον κόσμο της μισθωτής εργασίας.

Επιπλέον, είναι σαφές ότι μια σειρά κρίσιμες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές επιλογές και τάσεις –που αποτελούν επίδικα αντικείμενα αυτής της περιόδου– μπορεί να κατοχυρωθούν στην πράξη, χωρίς να θεσμοθετηθούν κατ' ανάγκη και επίσημα από τη Διακυβερνητική. Άλλες απ' αυτές θα έχουν δρομολογηθεί ήδη πριν τη Διακυβερνητική, η οποία απλώς θα κληθεί να τις επικυρώσει και τυπικά. Άλλες ίσως κριθούν μετά απ' αυτή και ανεξάρτητα από τις όποιες αποφάσεις θα ληφθούν εκεί. Συνεπώς, η Διακυβερνητική, τα θέματά της και η έκταση των αλλαγών πρέπει να αντιμετωπιστούν όχι μόνο ή κυρίως με βάση τις «επίσημες» συζητήσεις, αλλά με βάση μια ευρύτερη οπτική, η οποία θα συνδέει την αναθεώρηση της Συνθήκης του Μάαστριχτ με τα ζητήματα που κρίνονται αυτή την περίοδο για την ευρωπαϊκή ενοποίηση και τον καπιταλιστικό κόσμο.

Έτσι, θα ξεχωρίσουν δύο μεγάλες ενόπτες θεμάτων που θα σφραγίσουν τη Διακυβερνητική του '96.

Η πρώτη αφορά τα κοινωνικοοικονομικά ζητήματα, τα οποία, αν και δεν είναι στη μέχρι τώρα «επίσημη ατζέντα», εντούτοις θα ρίχνουν με καθοριστικό τρόπο τη σκιά τους στην πορεία της αναθεώρησης του Μάαστριχτ. Αυτό φάνηκε ήδη από τη Σύνοδο Κορυφής στις Κάννες τον περασμένο Ιούνιο και από την πρόσφατη Σύνοδο κορυφής στη Μαγιόρκα. Εκεί δόθηκε για μια ακόμα φορά το μήνυμα μιας

αντιλαϊκότερης επίθεσης στα δικαιώματα των εργαζομένων και των νέων. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η *Καθημερινή*, οι ηγέτες των 15 υποστήριξαν ότι «η κάποια οικονομική ανάκαμψη που υπάρχει δεν πρέπει να οδηγήσει σε χαλαρότητα τις προσπάθειες διαρθρωτικής προσαρμογής των κρατών-μελών», τα οποία πρέπει «να σεβασθούν τα κριτήρια του Μάαστριχτ»⁸.

Το πνεύμα αυτό αναλαμβάνουν να υλοποιήσουν οι κυβερνήσεις των χωρών-μελών, η ευρωπαϊκή εργοδοσία και τα κοινοτικά όργανα μ' ένα σύνολο μέτρων: Τις αντιλαϊκότερες εκδοχές των προγραμμάτων σύγκλισης, την προετοιμασία για την τρίτη φάση της ΟΝΕ (το 1999), τα μέτρα «κατά της ανεργίας», την ΚΑΠ, τις αντιδραστικές τομές στο καθεστώς εργασίας με οδηγό τη Λευκή Βίβλο κ.ο.κ.

Το κέντρο βάρους της Διακυβερνητικής, ωστόσο, αφορά τα θέματα που συνδέονται με τις πολιτικές-θεσμικές πλευρές της διαδικασίας της καπιταλιστικής «ολοκλήρωσης» (πολιτική ενοποίηση, κοινή πολιτική σε εσωτερικές υποθέσεις, άμυνα, ασφάλεια, διεθνή θέματα, θεσμική οργάνωση της Ε.Ε., σχέση εθνικού-υπερεθνικού, ρόλος κοινοτικών οργάνων, μηχανισμοί λήψης απόφασης, βέτο, «βάρος» της ψήφου κάθε χώρας, σχέση διεύθυνσης-εμβάθυνσης κ.λπ.). Ήδη για αρκετά απ' αυτά τα ζητήματα υπάρχει μια «προεργασία» και πολλά γεγονότα που προδιαγράφουν την κατεύθυνση, το περιεχόμενο και την ουσία της αναθεώρησης (π.χ. συνθήκη Σένγκεν, Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση, μερική άρση του βέτο, Ευροποι, κοινές μονάδες στρατού στην πρώην Γιουγκοσλαβία).

Είναι συνεπώς φανερό ότι η Διακυβερνητική του '96 και η αναθεώρηση της Συνθήκης του Μάαστριχτ θα συνδέσουν το όνομά τους με μια νέα σημαντική τομή στην πορεία της ΕΟΚ, η οποία δε θα έχει τίποτα να «ζηλέψει» σε σημασία και σε αντιλαϊκό περιεχόμενο από τις 300 οδη-

γίες του '86, το Μάαστριχτ και τη Λευκή Βίβλο. Ίσα ίσα, θα είναι μια τομή ακόμα πιο εχθρική προς τα συμφέροντα των ευρωπαϊκών λαών, ακόμα πιο ξένη προς τις ανάγκες της κοινωνικής πλειοψηφίας. Θα είναι ταυτόχρονα μια τομή που κάθε άλλο παρά θα επιβεβαιώνει αυτούς που πιστεύουν ή προτείνουν ότι η Διακυβερνητική θα πρέπει να «καλύψει το δημοκρατικό έλλειμμα που έχει η Συνθήκη του Μάαστριχτ», «να εμπλουτίσει τη Συνθήκη με “κοινωνικούς” και δημοκρατικούς στόχους», «να εξασφαλίσει την πραγματική σύγκλιση» κ.λπ.

Η διαπίστωση αυτή θα ισχύει, όποιο και αν είναι το βάθος και η έκταση της τομής που θα πραγματοποιηθεί με τη Διακυβερνητική. Θα ισχύει και στην περίπτωση που υποστηρίζει το περιοδικό *The Economist*, όπου αναφέρεται ότι «η διακυβερνητική διάσκεψη του 1996 για την αναθεώρηση της Συνθήκης του Μάαστριχτ, μπορεί να αποδειχτεί “ιστορική καμπή” στην πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης και να επιφέρει τις σημαντικότερες αλλαγές στη διάρθρωση της Ευρω-

παϊκής Ένωσης από την ίδρυσή της στη δεκαετία του 1950»⁹. Θα ισχύει και στη –λιγότερο πιθανή– περίπτωση που επιβεβαιωθεί το Διεθνές Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών, το οποίο στην ετήσια έκθεσή του προβλέπει ότι οι προτάσεις που θα διατυπωθούν για τη θεσμική μεταρρύθμιση στην ευρωπαϊκή άμυνα και στην εξωτερική πολιτική θα είναι τόσο διαφορετικές ώστε θα «διατηρηθεί τελικά το σημερινό στάτους κβο».

Η διαπίστωση αυτή επαναφέρει πεστικά στο προσκήνιο το πρόβλημα της αντιπαράθεσης με την ευρωπαϊκή καπιταλιστική «ολοκλήρωση» και γενικότερα με την κεφαλαιοκρατική τάξη πραγμάτων σε εθνικό και διεθνικό επίπεδο. Και το σπουδαιότερο: το επαναφέρει όχι μόνο εν όψει ή μέχρι τη Διακυβερνητική, αλλά ως τη στιγμή που θα έχει καταργηθεί το σύστημα της μισθωτής εκμετάλλευσης σε εθνική και υπερεθνική βάση και θα έχουν διαμορφωθεί νέες μη εκμεταλλευτικές κοινωνικές σχέσεις σε κάθε χώρα, αλλά και ανάμεσα στις διάφορες χώρες και τους λαούς.

Παραπομπές

1. Δες ενδεικτικά: *Le Monde Diplomatique*, Αφιέρωματα τ. 3, «Οικονομία, η εποχή της παγκοσμιοποίησης». Β. Μιηνακάκης, *Λευκή Βίβλος της ΕΟΚ – Ο Μεσαίονας του 2.000*, Σάχτυ, Αθήνα 1994. Χ. Περγάκης, «Διαδικασίες διεθνοποίησης της παραγωγής και του κεφαλαίου – Ορισμένες σύγχρονες τάσεις», *Δελτίο Εμπορικής Τράπεζας*.

2. Frank Deppe, *Η νέα διεθνής τάξη – Ο κόσμος πέρα από τον ανταγωνισμό των συστημάτων*, Νέα Σύνορα - Α.Α.Λιβάνης, Αθήνα 1995, σσ. 322 και 323.

3. Π.Κ. Ιωακείμωδης, *Η αναθεώρηση της Συνθήκης του Μaastricht*, Θεμέλιο, Αθήνα 1995, σσ. 19 και 20.

4. Δες ενδεικτικά: *Le Monde Diplomatique*, Αφιέρωματα τ. 6, «Η μάστιγα του κοινωνικού αποκλεισμού». Επίσης Β. Γεωργιάδου, *Νέα ένδεια και αρωγή, Συρρίκνωση της αγοράς εργασίας και κοινωνικές πολιτικές*, Παπαζήσης, Αθήνα 1992.

5. Δες Β. Μιηνακάκης, ό.π., σσ. 45-48.

6. Π.Κ. Ιωακείμωδης, ό.π., σ.σ 21 και 22.

7. Ως πηγές για τη Διακυβερνητική χρησιμοποιήθηκαν: «Διακυβερνητική Διάσκεψη, Ποια Ελλάδα σε ποια Ευρώπη;», Αφιέρωμα, *Αντί*, 23/6/1995 – «Τώρα παίζεται το μέλλον της Ευρώπης», Φάκελος, *Το Βήμα* 28/5/1995 – «Η πορεία προς τη Διακυβερνητική του '96», *Ριζοσπάστης*, 18/6/1995 – Αφιέρωμα στη Διακυβερνητική, *Ελευθεροτυπία*, 5/6/1995 – «Το μεγάλο παιχνίδι της αναθεώρησης», *Ελευθεροτυπία*, 16/2/1995 – «Τα κρίσιμα διλήμματα της Διακυβερνητικής», *Επενδύτης*, 3-4/6/1995 – Μ. Παπαδόπουλος, «Μικροστά στη Διακυβερνητική Διάσκεψη του '96», *Κομμουνιστική Επιθεώρηση*, τ. 3/1995 – «Προς τη διακυβερνητική του '96», *Η Εποχή*, 2/7/1995 - Γ. Δελαστίκ, «Ταυρομαχίες για χειρότερο Μάαστριχτ», *Πρίν*, 1/10/1995.

8. *Καθημερινή*, 28/6/1995.

9. «Back to the Drawing Board», *The Economist*, 10/9/1994.